

Rekommendationer för arbete med läskunnighet vid allmänna bibliotek

Vad innefattar arbete med läskunnighet vid allmänna bibliotek:

- Läskunnighetsarbete utgörs av upprätthållande, fördjupning och övning i läskunnighet.
- Syftet med läskunnighetsarbetet är att stärka läskunnigheten och utöka färdigheterna.
- Läskunnighetsarbetet är ett av de allmänna bibliotekens kärnuppdrag och en viktig del av bibliotekens demokratiska arbete.
- Läskunnighetsarbetet är baserat på forskning.
- Läskunnighetsarbetet är planmässigt, målinriktat och långsiktigt.
- Ett planmässigt läskunnighetsarbete är förutsägbart för alla inblandade parter, vilket möjliggör rätt resursfördelning för verksamheten.
- Läskunnighetsarbetet vid de allmänna biblioteken utvecklas utifrån den kunskap som finns inom biblioteksbranschen.
- Ett effektivt läskunnighetsarbete är funktionellt och ömsesidigt.
- Bibliotekens tjänster når människor i alla skeden av livet.
- Ett professionellt läskunnighetsarbete stärker de allmänna bibliotekens roll i uppbyggnaden av ett demokratiskt samhälle.

En hållbar grund för bibliotekens arbete med läskunnighet skapas när bibliotekspersonalen inser sin egen kompetens och expertis och ges möjligheter och resurser att bygga vidare på den i sitt arbete.

Rekommendationer för arbete med läskunnighet vid allmänna bibliotek

Inledning

Läskunnighet är en viktig medborgerlig färdighet och en central del av de allmänna bibliotekens uppdrag, samt en väsentlig del av bibliotekens demokratiska arbete. Tyngdpunkterna i lagen om allmänna bibliotek (1492/2016) omfattar medborgarnas jämlikhet, aktivt medborgarskap, demokrati och kulturell dialog, där läskunnighet är en grundläggande förutsättning för genomförande. Läskunnighetsarbete är också en del av bibliotekens demokratiska arbete. Individens lagstadgade möjlighet till livslångt lärande och kompetensutveckling kan inte uppfyllas utan tillräckliga och utvecklande läsfärdigheter.

I den nationella läskunnighetsstrategin 2030 definieras läskunnighet som grunden för ett tryggt samhälle, en fungerande demokrati och jämlikhet. Alla barn, unga och vuxna har rätt till en mångsidig läskunnighet och till att stärka dem. Läskunnighetsstrategins vision är att Finland ska vara världens mest multilitterata land år 2030. Visionen är ett samhälle där läskunnighetens betydelse förstås inom alla samhällsområden och där varje individ får stöd för sin läskunnighet under hela livet.

Regionförvaltningsverkets utvärdering av biblioteksväsendets basservice år 2024 fokuserade på läskunnighetsarbetet i biblioteken och bibliotekens perspektiv som en del av genomförandet av den nationella läskunnighetsstrategin. Utvärderingen visade att det är hög tid för de allmänna biblioteken att fästa uppmärksamhet vid läskunnighetsarbetet. Enkäten besvarades av 92 procent av kommunerna i Fastlandsfinland. I utvärderingen beskrevs målet för läskunnigheten oftast ur biblioteksarbetets synvinkel och mål-uppfyllelsen bedömdes ofta som genomförande av biblioteksåtgärder. Av svaren framgick att man oftast hade övervägt metoder utan mål. Majoriteten av biblioteken har inte definierat hur de ska förverkliga bibliotekslagens mål att främja läskulturen och en mångsidig läskunnighet.

I denna rekommendation definieras läskunnighetsarbetet som upprätthållande, fördjupning och övning i läskunnighet. Syftet är att det framtida läskunnighetsarbetet ska vara planmässigt och målinriktat.

Biblioteken når barn och ungdomar i stor utsträckning genom förskola, grundskola och andra stadiets utbildningsinstanser, och dessa aktörer är naturliga samarbetspartners för de allmänna biblioteken. Vuxna åldersgrupper är svåra att nå och det är inte realistiskt att nå hela den vuxna befolkningen. Evenemang och projekt för att främja vuxnas läskunnighet och läsning är ofta av intresse för personer som redan har ett intresse för läsning.

Läskunnighetsarbetet bör i större utsträckning riktas mot de individer och grupper som inte regelbundet använder bibliotekstjänster och som behöver stöd i sin läskunnighet.

Hur utvecklar man läskunnighet?

De mekaniska läsfärdigheter som man lär sig i barndomen utgör grunden för läsningen, men att upprätthålla och öva upp läsfärdigheterna är en livslång process. Betydelsen av läskunnighet kommer inte att minska i framtiden, även om formerna för läsning förändras. Att tolka och värdera alltmer varierande texter är viktigt i dagens värld. Informationstexter och skönlitteratur är i allt högre grad i digitalt format, och verken kan innehålla bilder, video och ljud utöver själva texten.

I läroplanen för den grundläggande utbildningen definieras läs- och skrivkunnet som förmågan att tolka, producera och värdera olika slags texter. Läskunnighet bygger på goda grundläggande läsfärdigheter och förmåga att skilja mellan olika texter. Läskunnigheten utvecklas långsamt och kräver ofta interaktion, funktionalitet, delaktighet och stöd från samhället.

De som håller på att utveckla sin läskunnighet behöver handledning i vad de bör uppmärksamma i en text och hur de ska dra slutsatser av det de läser. Utvecklingen av en läsare kan ske till exempel genom en handledd diskussion. I diskussionen fungerar texten som underlag, som läsaren använder sig av för att uttrycka sina egna åsikter och tolkningar.

Goda grundläggande läsfärdigheter kan endast utvecklas genom att läsa mycket och genom att exponeras för varierande texter. En läskultur är vägen till en rik och varierad läsning. Biblioteket skapar en läskultur och underlättar interaktion med läsning och läsrelaterade aktiviteter. Vid ett ömsesidigt och funktionellt evenemang uppmärksammas besökarnas jämlika deltagande.

Goda läsfärdigheter gör att du till exempel kan tolka text och innehåll som produceras av artificiell intelligens. AI-litteracitet handlar om människors förmåga att kritiskt granska AI:s roll ur olika perspektiv (Alamäki & Nyberg 2023). Om en studerande till exempel ber AI att lista de tio viktigaste sakerna i tentamenslitteraturen behövs det alltid mänsklig bedömningsförmåga för att tolka svaret. AI-litteracitet bygger på traditionell läskunnighet. Hotbilden är att endast en liten del av befolkningen i framtiden kommer att vara tillräckligt läskunnig för att kunna tolka AI.

Läskunnighetsarbete är något annat än läsfrämjande. Det är viktigt att uppmuntra till läsning, men att främja läskunnighet är att gå ett steg längre: hur utvecklar man läskunnighet?

Bibliotekspersonal - experter på läskunnighet

Bibliotekspersonal är experter på läskunnighet. Personalen vid de allmänna biblioteken har kännedom om innehåll och färdigheter i att identifiera informationsbehov, samt mediekompetens, kompetens i informationssökning och informationsbedömning. Biblioteken vet hur de ska hänvisa olika typer av läsare till läshjälpmedel och en rad olika tjänster för att stödja läsningen. Ofta har personalen vid de allmänna biblioteken kompetens i att ge handledning samt pedagogisk kompetens, men fördelningen av kompetensen mellan biblioteken är slumpmässig. Det behövs förutsättningar och stöd för kontinuerlig kompetensutveckling och utbildning på arbetsplatsen.

Bibliotekspersonal lär känna olika typer av texter i sitt arbete så att biblioteken vet hur de ska handleda kunderna till texter som utvecklar deras läskunnighet och intresserar dem. Det är viktigt att uppmuntra kunderna att lita på sin egen läsförmåga, att söka efter nya typer av texter och att utveckla sina färdigheter med utmanande material.

De allmänna bibliotekens läskunnighetsarbete kan bygga på bibliotekens befintliga kompetens. En hållbar grund för bibliotekens läskunnighetsarbete skapas när bibliotekspersonalen känner till sin egen kompetens och expertis och ges möjligheter och resurser att utveckla den i sitt arbete. De allmänna biblioteken främjar inte bara en läskultur, utan ger också handledning i hur man upprätthåller och stärker ett brett spektrum av läsfärdigheter.

Mål för läskunnighet och samarbete mellan intressenter

Läskunnighetsarbetet på de allmänna biblioteken ska bygga på forskning och vara målinriktat, systematiskt och långsiktigt. Syftet är att stärka kundens läskunnighet och att utöka färdigheterna. Ur ett läskunnighetsperspektiv är ett effektivt arbete funktionellt och ömsesidigt.

Läskunnighetsarbetet har ett pedagogiskt grepp: det definierar ett inlärningsmål för aktiviteten och överväger metoder för att uppnå målet. Lärandemålen kan fastställas på en allmän nivå och separat för varje aktivitet. Effekterna av läskunnighetsarbetet bör utvärderas. Det utförda arbetet bedöms utifrån målen för läskunnigheten och metoderna för att uppnå målen anpassas utifrån självutvärdering och återkoppling.

I läskunnighetsarbetet definieras mål och innehåll tillsammans med samarbetspartners. De allmänna biblioteken når kunder i alla åldrar genom olika intressenter, och dessa samarbetspartners varierar från kommun till kommun. Vilka aktörer på orten för samman människor i grupper som du kan försöka nå?

Med tanke på de allmänna bibliotekens begränsade resurser är det klokt att välja ut tydliga målgrupper. Många grupper kan nås på olika sätt och genom olika kanaler: till exempel har skolbarn, studerande och yrkesverksamma andra scheman än pensionärer och kan sannolikt nås genom olika kommunikationskanaler. Olika föreningar, utbildningsinstitutioner och andra aktörer är värdefulla samarbetspartners. Ett planmässigt läskunnighetsarbete är förutsägbart för alla inblandade parter, vilket möjliggör rätt resursfördelning för verksamheten.

De allmänna bibliotekens styrka i läskunnighetsarbetet är att bibliotekstjänsterna kan nå människor i alla skeden av deras liv. Biblioteken har potential att vara den lokala bryggan, som sammanför och samordnar aktörer inom läskunnighet. I bibliotekets läskunnighetsarbete bör man vara medveten om sina samarbetspartners skyldigheter och mål för läskunnighet, som ofta sammanfaller med målen för bibliotekens arbete med läskunnighet.

Kommunikation spelar en nyckelroll. Biblioteket kommunicerar ut att biblioteket stödjer sina partners mål för läskunnighet och erbjuder hjälp och stöd för att uppnå dessa mål till sina intressenter. Biblioteket skapar och upprätthåller en positiv bild av läsning och betonar vikten av läsning och läskunnighet. Kommunikationen bör riktas åt många olika håll: till exempel till lokala beslutsfattare, till lokalbefolkningen, till organisationer och till skolor.

Genom ett målinriktat, systematiskt och långsiktigt läskunnighetsarbete stärks de allmänna bibliotekens roll i byggandet av ett demokratiskt samhälle.

Visionen för läskunnigheten vid de allmänna biblioteken

På nationell nivå kommer en nationell specialistutbildning i läshandledning att inrättas.

I framtiden kommer en nationell miniminivå för läskunnighet att definieras och trappor för läskunnighetsarbetet kommer att upprättas för att möjliggöra läskunnighetsarbete på bibliotek av alla storlekar. Exempelen i trapporna för läskunnighetsarbetet kommer att ge konkreta verktyg för bibliotekspersonal och aktörer som arbetar med läskunnighet. Biblioteken kommer att undersöka hur befintliga strukturer och tjänster kan utnyttjas för att bättre tjäna läskunnighetsarbetet.

Man kommer att ta fram en lokal eller regional plan baserad på den nationella läskunnighetsstrategin 2030, och en översikt över läskunnighetsaktörer i ditt område kommer att skapas. Man kommer även att skapa ett samarbetsnätverk eller stärka ett befintligt nätverk. Biblioteken bör delta i utarbetandet och genomförandet av lokala eller regionala strategier för läskunnighet. Bibliotekens arbete med läskunnighet kommer att integreras i gemensamma kommunala riktlinjer.

Samarbeten med intressenter kommer att fastställas med en uppsättning steg: hur man närmar sig potentiella partners och hur man framgångsrikt börjar samarbeta med en ny partner. I befintliga samarbeten definieras gemensamma, planmässiga riktlinjer och man skapar strukturer för ett långsiktigt samarbete. Detta innebär till exempel att samarbetet antecknas i partnernas handlingsplaner eller att ett skriftligt avtal upprättas.

En lista med frågor kommer att utarbetas för att hjälpa dig att formulera kriterier för läskunnighet. För varje samarbetsförslag som lämnas in till biblioteket granskar man på vilket sätt läskunnigheten beaktas i verksamheten.

Bibliotekens högkvalitativa arbete med läskunnighet gynnar läsare på alla nivåer och i alla skeden av livet.

Denna rekommendation har utarbetats av Finlands biblioteksförerings "Fiktiotyöryhmä".

Bilaga: Exempel på läskunnighetsarbete på olika bibliotek

Lukuohjaus (sv. Läshandledning)

Lukuohjaus (sv. Läshandledning) är en metod som utvecklats inom projektet Lukemattomat mahdollisuudet (2018-2020) för att bryta trenden med låg läskunnighet. Modellen har utvecklats för arbete med unga vuxna (16-35 år) med svag läsförmåga, men den passar alla åldrar. Samarbete med intressenter är centralt för läshandledningen, eftersom den ofta riktar sig till vuxna som ännu inte använder bibliotekstjänster.

Arbetet utgår från målgruppens intressen, behov och motivation, som utforskas genom att arbeta i brainstorming-workshops som baserar sig på deltagarnas intressen. I det intressebaserade arbetet väljs en lämplig, funktionell arbetsform: ordkonstverkstad, textverkstad eller personlig läshandledning. De olika övningarna tillämpas enligt gruppens önskemål och behov. Läshandledning lämpar sig också väl för arbete med invandrare.

Läsecirklar

Läsecirklar är en mycket traditionell evenemangsform för biblioteken, och de olika handledda läsecinklarna hjälper människor att förstå vad de läser och utveckla sin läskunnighet. Tematiska läsecirklar, t.ex. med fokus på faktaböcker, deckare eller lättlästa böcker, kan nå olika målgrupper.

Läsecirkel i skönlitteratur för vuxna som exempel:

För varje träff kommer man överens om ett eller flera verk som deltagarna får bekanta sig med på förhand. Som arbetsmetod använder sig läsecirkeln av diskussioner, som handleds på olika sätt; läsecirkeln blir en workshop i läskunnighet när läsecirkeln handleds i vad som observeras i läsningen. Ledarens uppgift är att förankra diskussionen i vad som är fakta i verket och de tolkningar som uppstår utifrån detta.

Inom de gränser som är tillämpliga för verket sammanställer man följande fakta om verket: verkets utgivningsuppgifter och genre, kontextuell information om verket, huvudpersonen och de viktigaste sidokaraktererna, relationerna mellan personerna, händelsernas tidsmässiga och geografiska inramning, händelseförloppets längd, vad verket handlar om, hur verket är uppbyggt, om det finns något anmärkningsvärt med språket. Diskussion om textens kopplingar till andra texter och de associationer som föds ur texten, jämförelse med andra verk i genren och andra relevanta referenser, analys av textens teman och tolkningar av verket: vad berättar detta verk för mig, säger det något, vad ger det läsaren?

SUOMEN KIRJASTOSEURA FINLANDS BIBLIOTEKSFÖRENING FINNISH LIBRARY ASSOCIATION

Läsutmaningar och -diplom

När man konstruerar och väljer ut läsdiplom och läsutmaningar är det bra att tänka på det pedagogiska greppet, interaktivitet och olika texttyper. På så sätt kan läsutmaningar omvandlas från att bara vara utökat läsande till ett läskunnighetsarbete som utvecklar läsförmågan. Helmets läsutmaning är den mest kända läsutmaningen för vuxna i hela landet. Det finns också en version av utmaningen på lättläst språk.

Boktips

Bibliotekarier ger boktips i biblioteksrummet, på sociala medier - eller nästan var som helst. Biblioteket kan också aktivt erbjuda sin expertis till olika föreningar och andra samarbetspartners. Man kan besöka både bibliotekets nya eller gamla samarbetspartners och fördomsfritt kombinera litteratur med olika teman. Ett boktips är till nytta när tipset stöder partnernes egna mål för läskunnighet eller när gruppen motiveras att upptäcka läsningen.

När man ger tips ska det ske ömsesidigt och ni kan tillsammans diskutera till exempel tolkningar av texter eller diskutera någonting annat gällande litteraturen. Ett tips kan vara att utmana kunden att läsa material som han eller hon inte skulle välja och samtidigt exponera läsaren för en ny typ av text.

Andra populära koncept är läsguider och läscoacher, där kunderna får personliga boktips för att förbättra sin läsning.

Skrivande och ordkonst

En aspekt av läskunnigheten är att producera text. Det är värt att inleda samarbeten med eventuella lokala litteraturföreningar eller ordkonstskolor. I läskunnighetsarbetet kan bibliotekspersonalen använda sig av olika litterärt baserade aktiviteter som finns fritt tillgängliga på de olika ordkonstskolornas webbplatser.

Novellkrokar och andra evenemang

Det finns evenemang för alla smaker: Novellkrokar, som kombinerar handarbete och högläsning, lockar besökare runtom i Finland. Författarbesök och föreläsningar likaså. För en del människor är det lättare att förstå en text när den läses högt, så högläsning kan också öka läskunnigheten. Det som nämns här ovan är inte läskunnighetsarbete i sig, men det kan utvecklas till sådant om man till exempel utvidgar konceptet med en handledd diskussion om den text som diskuteras.

Biblioteksutrymmen och kundservice för att stödja läsning

Bibliotekarier behöver arbetstid för att upprätthålla sin egen läskunnighet och att sätta sig in i det breda materialet. Eftersom läsutvecklingen är en ständigt pågående process bör bibliotekarierna också fundera över och utveckla sin egen läskunnighet: att bekanta sig med en ny genre - eller kanske att återuppliva en bortglömd hobby, läsningen.

Arbetsgivaren kan stödja utvecklingen av medarbetarnas läskunnighet. Exempelvis läsecirklar som är öppna för alla medarbetare, bokkaffe eller boktips i interna Teams-diskussioner på arbetstid är bra verktyg för att utveckla kompetensen.

Kunderna söker rekommendationer och därför är det värt att avsätta tid för kundservicearbete, inklusive för att ge tips och prata om litteratur.

Biblioteken får inte glömma bort det grundläggande i sitt läskunnighetsarbete. Är bibliotekslokalen välkomnande? Är det utställda materialet aktuellt och är samlingen tillräckligt mångsidig? Är materialet logiskt ordnat i bibliotekslokalen och finns det tillräckligt med skyltar?

SUOMEN KIRJASTOSEURA FINLANDS BIBLIOTEKSFÖRENING FINNISH LIBRARY ASSOCIATION

Källor

[Aikuisten mediasivistysuunnitelma \(kirjastot.fi\)](https://kirjastot.fi)

Regionförvaltningsverkets utvärdering av biblioteksväsendets basservice:
Läskunnighetsstrategin och läsfrämjande i de allmänna bibliotekens verksamhet

https://avi.fi/documents/25266232/194607658/Julkaisu%20243%20Pepa-%20Kirjastotoimi_2024_FI.pdf/f3ae897b-df49-f1c8-2b80-b9b08c1d1e16/Julkaisu%20243%20Pepa-%20Kirjastotoimi_2024_FI.pdf

Hirvonen, N. & Enwald, H. 2022.

[Tekoälyn lukutaito – valmiuksia, joita jo tarvitsemme.](#)

Signum, 53(4), 25–30.

<https://lukemattomat.turkuamk.fi/arkisto/index.html>

<https://lukukeskus.fi/tyollisyyspalvelut-selvitys/> Lumme, Pia 2021.

Läskunnighet skapar jämlikhet och välbefinnande. Bloggtext på Utbildningsstyrelsens webbplats. <https://www.oph.fi/fi/blogi/lukutaito-luo-tasa-arvoa-ja-hyvinvointia>. (Läst 15.9.2023.)

<https://ouka.fi/oulu/kirjasto/tapahtumayhteistyö>

<https://www.kirjastot.fi/lanu> <https://www.lukulux.fi/>

Nationella läskunnighetsstrategin 2030

<https://www.oph.fi/sv/statistik-och-publikationer/publikationer/nationella-laskunnighetsstrategin-2030>

Knuuttila, S-L., Niemi-Pynttäri, R. & Tulonen, U. *Ajan hallinta ja lukeminen.*

<https://www.lukulux.fi/tama-lukemisesta-tiedetaan/lukuhaluttomuuden-syyt/media-joka-unohti-lukemisen/ajan-hallinta-ja-lukeminen/>

La Rosa, L-S. (2023). Nuorten hiipuva lukuhalu lukemiskulttuurin murroksessa. *Avain*, 19(4), 4–23. <https://doi.org/10.30665/av.116080>

Lag om allmänna bibliotek 1492/2016, Finlex. <https://www.finlex.fi/sv/lagstiftning/2016/1492> (Läst 15.9.2023.)

Leino, Kaisa; Sirén, Marjo; Nissinen, Kari; Puhakka, Eija (2023): Puoli tuntia lukemista : kansainvälinen lasten lukutaitotutkimus (PIRLS 2021). Sarjassa Koulutuksen tutkimuslaitos, Tutkimuksia. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/86985>. (Läst 15.9.2023.)

Läscentrum (i.a. -e). *Flerspråkig läskunnighet-utredningen.*

<https://lukukeskus.fi/sv/flersprakig-laskunnighet-utredning/>

Läscentrum. (i.a. -a). *10 fakta om läsning 2017.* <https://lukukeskus.fi/sv/10-fakta-om-lasning/>

SUOMEN KIRJASTOSEURA FINLANDS BIBLIOTEKSFÖRENING FINNISH LIBRARY ASSOCIATION

Läscentrum. (i.a. -b). *10 fakta om läsning 2020*. <https://lukukeskus.fi/sv/10-fakta/>

Läscentrum. (i.a. -c). *Fem fakta om barns och ungdomars läsning*.
<https://lukukeskus.fi/sv/fem-fakta-om-barns-och-ungdomars-lasning/>

Läscentrum. (i.a. -d). *Aikuisten heikko lukutaito on esteenä työllistymiselle, arvioivat työllisyyspalvelujen asiantuntijat*. <https://lukukeskus.fi/tyollisyyspalvelut-selvitys/>

Lukuliike. (23.6.2021). *Nuorten suusta: Miten nuoret saadaan lukemaan?*
<https://lukuliike.fi/nuorten-suusta-miten-nuoret-saadaan-lukemaan/>

Mullis, I. V. S. & Martin, M. O. (red.) 2019. PIRLS 2021 Assessment Frameworks. Boston College, TIMSS & PIRLS International Study Center.
<https://timssandpirls.bc.edu/pirls2021/frameworks/>. (Läst 15.9.2023.)

Läropliktslagen 1214/2020, Finlex. <https://finlex.fi/sv/lagstiftning/2020/1214>
(Läst 15.9.2023.)

[PiKe-kirja \(tampere.fi\)](https://www.kirjastot.fi)

Sahavirta, H., Hjelt, M., Marjomaa, H., Litmanen-Peitsala, P., Soininen, I., Utriainen, R., Mölläri, A., Haavisto, T., Berg, K., Kotilaine, I., Hirvasiemi, S., Kokko, H., Kauppinen, M., Sulkunen, S., Villacis, I., Hyttinen, R., & Laakso, J. (2018). Kirjastot aikuisten lukemisen edistäjinä. Helsingfors stad.
<https://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Kirjastot%20aikuisten%20lukemisen%20edistajina.pdf>. (Läst 15.9.2023.)

Tiessalo, P. (13.8.2017). *Lukee, lukee, muttei ymmärrä: Satojentuhansien aikuisten lukutaito on surkea*. (Yle). <https://yle.fi/a/3-9767839>

Villácis, Ilmi 2021. Lukutaitotyö on tavoittamista, tunnistamista ja tukemista. Artikkelit Lukuliike-hankkeen verkkosivuilla. <https://lukuliike.fi/lukutaitotyö-ontavoittamista-tunnistamista-ja-tukemista/>. (Läst 15.9.2023.)